

KUML

1963

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1963

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I ÅRHUS

1964

Omslag:
MOESGÅRD
F. RICHARDT del.

Redaktion:
OLE KLINDT-JENSEN OG POUL KJÆRUM

Copyright 1964
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD

Moesgård	7
<i>Ebbe Lomborg</i> : Gravfund fra Stubberup, Lolland	14
Menneskeofringer og kannibalisme i bronzealderen.	
<i>Oscar Marseen</i> : Lundegårde-gravpladsen fra yngre jernalder	33
<i>Erik Moltke</i> : Runeindskriften på rosetfibulen fra Nøvling	37
<i>Palle Friis</i> : Jernaldergrave ved Gjurup med teltformede dødehuse	42
<i>Robert Thomsen</i> : Forsøg på rekonstruktion af en fortidig jernudvindings- proces	60
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Det ældste Århus	75
<i>Margrethe Hald</i> : Vævning over gruber	88
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomadisme	108
Jysk Arkæologisk Selskab	148

CONTENTS

Moesgård	13
<i>Ebbe Lomborg</i> : A grave from Stubberup on Lolland—Human sacrifice and cannibalism in the Bronze Age	29
<i>Oscar Marseen</i> : The Lundegårde cemetery from the Late Roman Iron Age..	36
<i>Erik Moltke</i> : The runic inscription on the rosette fibula from Nøvling	40
<i>Palle Friis</i> : Iron Age graves at Gjurup with tent-shaped grave-houses	57
<i>Robert Thomsen</i> : Trial reconstruction of an early process of iron extraction	70
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Oldest Århus	85
<i>Margrethe Hald</i> : Pits, looms and loompits	104
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomads	140

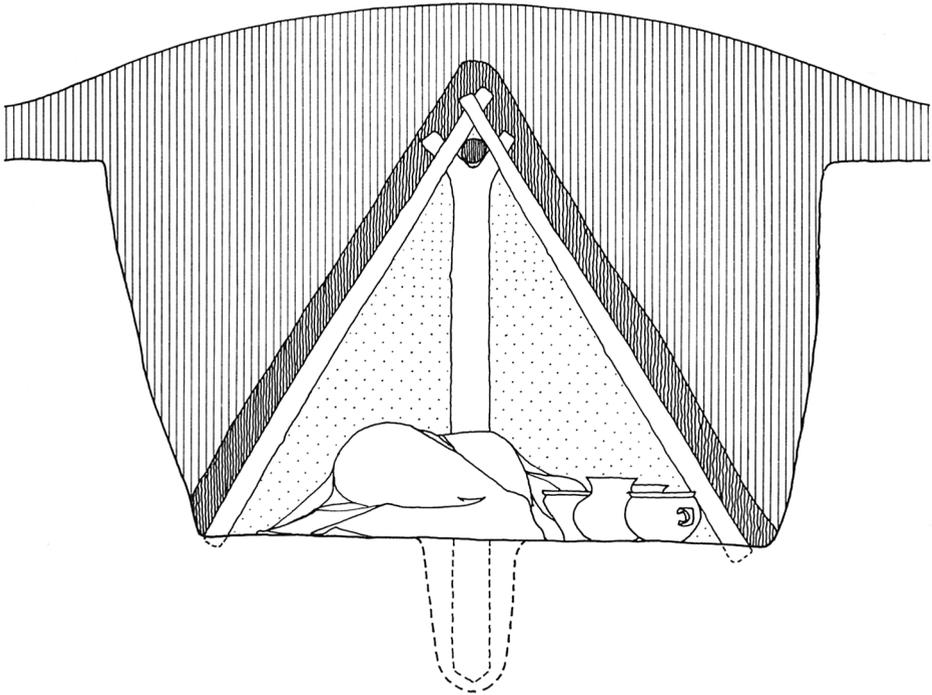

Fig. 1a-b. Snit gennem grav 4 (t. h.) og rekonstruktion af dens oprindelige opbygning (t. v.). De mørke partier (3) på fig. 1a er formuldede spær, det overliggende prikkede materiale (6) er nedsunken højfyld. Cf. fig. 9.

Section through Grave 4 (right) and reconstruction of its original construction (left). The dark portions (3) on Fig. 1a are the rotted remains of rafters, while the dotted area above (6) represents caved-in mound fill. Cf. Fig. 9.

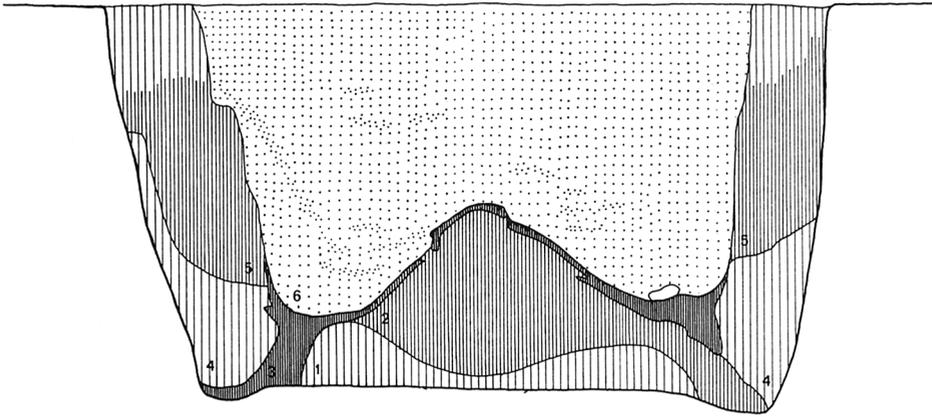
JERNALDERGRAVE VED GJURUP MED TELTFORMEDE DØDEHUSE

Af PALLE FRIIS

Når en vendelbo nævner, hvor mange tønder land han har på sin gård, tilføjer han ofte med et lille, skævt smil, »Hvis de da er hjemme alle sammen«. Det er en barsk vittighed, som med få ord fortæller om den ulige kamp med tørre forårsstorme, som hvirvler de lette sandjorder op i en tæt, grågul støvsky, der kan dække det meste af Vendsyssel.

Helt rede på sine tønder land havde gårdejer Peter Olsen i Gjurup i hvert fald ikke under forårsstormene i 1960. To gange så han sin nytilsåede mark hvirvle op og forsvinde mod øst over hegnet ind til naboen. Dobbelt mængde dyr såsæd smidt ud til ingen nytte! Det var tilstrækkeligt for Peter Olsen til, om ikke at opgive kampen, så dog at indstille den for en tid ved at udlægge marken med græs i nogle år.

Under arbejdet hermed stødte markredskaberne på sten, og få spadestik

afslørede et smukt, stenbygget gravkammer. To tilsvarende grave var lokaliseret på området i 1924, så muligheden for endnu flere grave var åbenbar.

Nu kom den ulyksalige sandflugt museet til gode, idet den interesserede gård-ejer stillede hele marken til museets disposition for sommeren, så en udvidet undersøgelse kunne foretages¹).

Forventningerne blev ikke gjort til skamme. Ved de følgende måneders undersøgelser fremkom i alt 42 jernaldergrave.

Gravpladsen er beliggende syd for Løkkenvejen mellem Gjurup og Hjørring på en flad aflang banke med retning vest nordvest–syd sydøst. Terrænet omkring pladsen er næsten fladt, indtil det mod syd falder brat ned mod et gammelt åleje, en sidegren til Liver å.

De tre omtalte stenbyggede grave ligger på bankens top (fig. 2) (nr. 1–3)²), omgivet af de øvrige 39 som alle var uden stenbygning. Flere steder kan man fornemme, at gravene ligger i rækker, som stort set følger højningens længderetning. Desværre var det ikke muligt at konstatere gravpladsens afgrænsning mod øst, da en nord–sydgående vej afskærer pladsen, hvor den er bredest og en undersøgelse af den øst for liggende mark endnu ikke har kunnet lade sig realisere.

Oplysningerne om de to grave fra 1924 er desværre ret mangelfulde. Den ene grav var helt undersøgt af den daværende ejer, og fra begge grave var bortkørt flere vognlæs sten inden museet blev underrettet.

Efter ejerens oplysninger var begge kamre opført af to lag sten, men kun på den vestligste (nr. 2) var dækstenene bevaret.

På graven fra 1960 (nr. 3) var overdækningen fuldstændig intakt og så veludført, at kammeret kun var opfyldt med nedsivet jord til 30 cm fra dækstenenes underkant (fig. 3). Det 90×160 cm store kammer var afgrænset af to lag svære sten, hvis øverste lag ragede ind over kammeret, så bredden ved åbningen indsnævredes til knap 60 cm.

Fire sten fra bygningsmaterialet havde tidligere haft andet formål: En stor amboltsten, hvis plane overside bar tydeligt præg af varmpåvirkning og slag, 2 defekte kværnsten og en såkaldt dørstolpesten med en cirkulær skålformet fordybning.

Sekundær anvendelse af denne slags sten som gravbygningsmateriale er ikke ualmindelig. I grav nr. 2 sad således også en stor kværnsten i kammerets vestvæg.

Om stenene skal tolkes som gaver til brug for den gravsatte, eller om det blot drejer sig om anvendelse af forhåndenværende materiale er uvist. En udpræget tilfældighed i placeringen, ofte med den bearbejdede flade nedadvendt gør den sidstnævnte anskuelse mest sandsynlig³).

Normalt er jorden i Vendsyssel så kalkfattig, at ethvert spor af den døde er forsvundet. I grav 3 var imidlertid så meget af skelettet bevaret, at man tydeligt kunne se placeringen (fig. 4). Den døde lå på siden, med let optrukne ben, langs gravens sydside. Hovedet lå i vest med ansigtet vendt mod nord.

I kammerets vestende stod to lerkar, og op ad nordvæggen, omtrent i midten lå et tredje kar samt 9 små sten. Ligeledes ved nordvæggen, i højde med den dødes skulder lå en eenægget jernkniv og et lille stykke ribben fra en dyresteg.

De 39 jordgrave var næsten ens i udformningen: En rektangulær nedgravning, som oftest med let afrundede hjørner, lodrette vægside og plan bundflade. Størrelsen varierede derimod en del, fra 100 til 230 cm i længden, og fra 70 til 200 cm i bredden. 6 grave var så små, at de med sikkerhed kan betegnes som barnegrave.

Modsat gravskikken i Midt- og Østjylland lå den døde her i alle tilfælde i kammerets sydlige halvdel. Orienteringen varierede derimod stærkt. I 12 tilfælde lå de døde således med hovedet i østenden og i 18 tilfælde i vestenden.

Gravgaverne var anbragt langs ydervæggene og i de fleste tilfælde i gravens nordlige halvdel. Antallet af lerkar varierede fra 8 i de største grave til ingen i flere af barnegravene. I 27 grave fandtes madknive af jern, i to grave dragtnåle af bronze og i 5 grave desuden perler af rav eller glas.

Små sten, i et antal varierende fra 4 til 16 fandtes i 15 grave. Betydningen af disse sten som enten ligger i en lille dyng på gravbunden eller i bunden af lerkar, er endnu uvis. Nogle tolker dem som spillebrikker, hvilket det varierende og ofte ulige antal ikke synes at bekræfte. Andre mener, de skal være symbol for madvarer – stene for brød – men en så tarvelig erstatningsgave sammen med det rige opbud af gravgaver forekommer besynderlig.

På fig. 5 og 6 ses en typisk jordgrav før og efter udgravningen (nr. 11). På det første billede fremtræder gravens rektangulære omrids tydeligt efter fjernelser af det dækkende plovlag. På det næste billede, hvor fyldjorden er fjernet, ses gravgaverne stående på bunden langs nordvæggen. I gavlene ses desuden to cirkulære 30 cm dybe stolpehuller.

Disse huller er almindelige i de vendsysselske jordgrave og blev i Gjurup konstateret i 26 grave. Længe har man været klar over, at der i disse huller har været rejst en lodret stolpe. På fig. 5 kan man tydelig følge dens aftegning op gennem fyldlaget. Hidtil har disse stolpehuller været det eneste spor efter jordgravenes overdækning, men takket være de gode bevaringsforhold i Gjurup

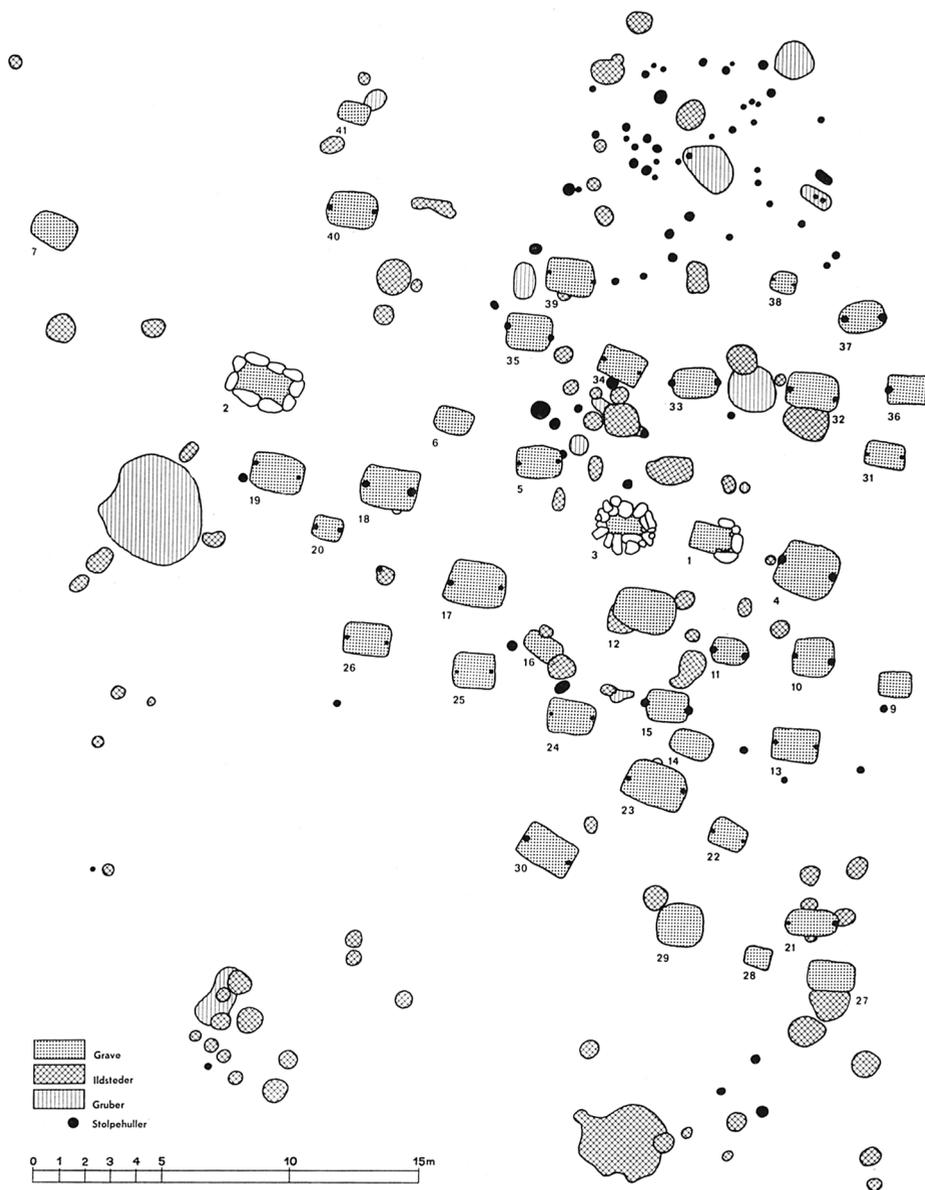

Fig. 2. Plan over gravpladsen ved Gjurup.
Plan of the Gjurup cemetery.

Fig. 3. Grav 3 set fra øst. En af dækstenene er fjernet. I forgrunden til venstre ses en halv kværnsten anvendt sekundært som gravbygningsmateriale.

Grave 3, viewed from the east. One of the roofstones has been removed. In left foreground a half quernstone can be seen secondarily employed as cist material.

er det nu muligt at gøre rede for konstruktionen. Man har formodet, at gravene har haft en teltformet overdækning, og denne teori bliver her bekræftet⁴).

På fig. 5 ses i gravens fyldjord en sort stribe af formuldet træ, der forbinde de to stolpehuller som en vandret liggende ås, der, som det fremgår af grav 40, har båret tagspærene (fig. 7). Her ses i gravens østgavl den lodrette stolpe som en mørk jordstribе, udgående fra hullet i gravens bund. To andre striber udgår fra bunden ved langsiderne skråt ind mod den lodrette stolpe til et skæringspunkt lidt over den nuværende jordoverflade. De to skråstriber må være resterne af det østligste spærsæt i tagkonstruktionen.

For at iagttage overdækningens konstruktion foretog vi herefter længde- og tværsnit i gravene. Fig. 8 viser et tværsnit set fra øst i grav nr. 21. På snittets sydlige halvdel ses den skrå tagflade som en tydelig skråstribe af sort muldjord, og i bunden af graven langs sydvæggen mærkerne efter tre spær, som små, cirkulære gruber, hvis dybde under gravbunden kun er 1–2 cm.

Kun i en enkelt grav (nr. 18) var bevaringsforholdene så ideelle, at der endnu var træstykker fra overdækningen bevaret. Fig. 10 viser graven set fra øst. Lerkarrene og andre gravgaver er fjernet og bunden renskrabet, så man aner

den lyse undergrund. De nedstyrtede spær fra overdækningen ses som mørke striber i undergrunden og i baggrunden ligger et spær, som er knækket på midten, så dets øverste del rejser sig stejlt op ved gravens midte. Sidstnævnte spær ses i nærbillede på fig. 11 fotograferet fra syd. Dets øverste del hviler på et vandret træstykke, som må være resterne af åsen mellem de to gavlstolper.

Lad os forsøge på grundlag af udgravningens resultater at danne et billede af en begravelse hos jernalderfolket fra Gjurup. Den døde anbringes sammen med sine gravgaver i den rektangulære meterdybe nedgravning. Hvilke ceremonier, der har været forbundet hermed, har vi, med vore nedarvede kristne begravelsestraditioner, slet ikke mulighed for at forestille os, men talrige ildsteder, såkaldte stegegruber omkring gravene fortæller om rituelle måltider sammen med den døde og lader os formode, at de efterladte har fået deres part af »gravøllet«.

Efter begravelsesceremonien rejses de lodrette gavlstolper af utildannede 10–12 cm tykke stammer i de to pælehuller. Højden på stolperne har været 75–100 cm eller omtrent som gravens dybde. Oven på stolperne, antagelig hvilende i et leje mellem stammen og en sidegren, anbringes den vandrette ås, som vist nok også er utildannet. Op ad denne, med 10–15 cm mellemrum anbringes derefter

Fig. 4. Kammeret i grav 3 set fra øst. I kammerets venstre halvdel ses rester af den døde, som ligger på siden med benene let optrukne. Karret bagest til højre ses i nærbillede på fig. 15. Ved karret i forgrunden ses den lille dyngne sten, som findes i et stort antal grave. Mellem de to kar i højre side ligger en dolk.

The chamber in Grave 3, viewed from the east. In the left-hand half of the chamber remains of the body can be seen lying on its side in flexed position. The pottery vessel in the background on the right is shown in a close-up in Fig. 15. Beside the vessel in the foreground is the little heap of stones which is found in a large number of graves. Between the two vessels on the right lies a dagger.

Fig. 5. Grav 11 set fra syd. Uudgravet, men afdækket for muldjord.
Grave 11, viewed from south. Unexcavated, but with the humus layer of soil removed.

Fig. 6. Grav 11 set fra syd, udgravet.
Grave 11, viewed from south. Excavated.

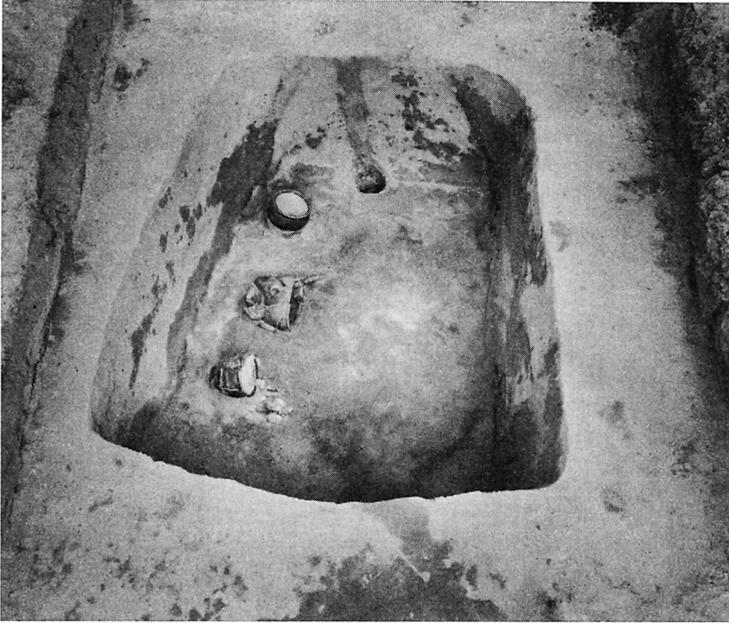

Fig. 7. Grav 40 set fra vest. I østgavlen ses tydelige rester af den bærende stolpe, udgående fra hullet i gravens bund, og af de skråstillede sidespær.

Grave 40, viewed from west. At the eastern end traces can be clearly seen of the upright post emerging from the hole in the floor of the grave, and of sloping rafters.

de 6–7 cm tykke spær. Hvorledes taget yderligere har været tætnet, er svært at sige, men en godt sammenfiltret græstørv kan nemt spænde over denne spærafstand.

Til sidst er taget blevet tildækket med den opgravede jord fra graven, så den døde hvilested blev markeret som en lav høj. Den regelmæssighed, hvormed gravene indbyrdes er placeret, viser da også tydeligt, at de har været markeret i terrænet.

Omsorgen for den døde har vedvaret efter begravelsen med nedsætning af madofre i lerkar i højen. På fig. 8 ses et af disse madkar liggende væltet i gravfyldens øverste lag.

Hvornår tagets sammenstyrtning er sket kan endnu ikke siges⁵), men formentlig er der gået 5–10 år, inden forrådnelsen af træet i forbindelse med vægten af den overliggende jord har ødelagt konstruktionen.

Et tværsnit gennem grav 4, vist på fig. 9 og 1 b, giver et anskueligt billede af sammenstyrtningen. I midten af snittet ses den øverste del af det nedstyrtede tag som en trekant af mørk muldjord. Lerkarrene har fået en let sammentrykning, men står nogenlunde intakt, fordi nedsivet jord har ydet en vis beskyttelse.

Op ad begge langsider ses den oprindelige påfyldning som mørke jordpartier og mellem disse den nedskredne højoverdækning som et område med lys sandjord.

En gennemgang af gravgaverne fortæller os om et jævnt, nærmest fattigt samfund. Her er ikke tale om rige gaver af udenlandsk herkomst. 4 små ufarvede

Fig. 8. Grav 21 set fra øst. I det lodrette tværsnit midt i graven ses en tydelig muldstribe af sydsidens tagspær. Foran i bunden langs med sydsiden ses tre cirkulære sorte aftegninger fra de foranstående tagspær. – Karret i midten på balken er et offer nedsat i den overdækkende jordhøj. – I forgrunden og ved begge langsider ses tre ildsteder med stenspækning. De to ved langsiderne gennemskæres af graven og er altså ældre end denne.

Grave 21, viewed from east. In the vertical section through the centre of the grave a clear stripe of humus can be seen from the rafters of the south side. In the floor of the grave on the south side in front of the section are three dark circular markings from the rafters there. – The vessel in the centre on a pillar of soil is an offering buried in the mound above the grave. – In the foreground and on both sides lie three stone-set hearths. The two on each side are cut through by the grave and are therefore older than it.

glasperler og en simpel fibula af bronze er det fornemste smykkesæt (fig. 18).

I alt er der fundet 153 lerkar i gravene, og bortset fra nogle enkelte kar er de alle typiske eksempler på traditionel romertidskeramik. Fig. 12 viser et af de større lerkarsæt, som stammer fra grav 10, men i de fleste tilfælde består sættet kun af 2–4 kar, og det rundbuede hankekar, skålen og vaserne er de typer, som oftest forekommer. Fodbægre fandtes i 9 grave og fire af bægrene er afbildet på fig. 13. Den dobbeltkoniske form, med hel eller gennembrudt fod, er en speciel vendsyssel-type⁶). Det lille sorte bæger i forgrunden er mere almindeligt i sin udformning, men knytter sig alligevel til vendsysselkeramikken gennem sin ornamentik. På bugens øverste halvdel ses to vandrette rækker cirkulære stempeltryk udformet som tre små koncentriske cirkler. På fig. 14 ses bægeret i nærbillede sammen med et hankekar, der også er dekoreret med stempeltryk. Her er anvendt to forskellige stempler, dels en roset dannet af en række små trekanter, dels en roset af fem småtrekanter omgivet af to koncentriske cirkler. Stempelornamentikken kendes fra fund flere

Fig. 9. Tværsnit af grav 4 set fra øst. Resterne af overdækningen ses som en trekant af mørk jord midt i graven over bunden. Den lysere sandjord derover er den nedskredne højfyld.

Section of Grave 4, viewed from east. The remains of the roofing can be seen as a triangle of dark soil in the centre of the grave above its floor. The lighter sand above is the caved-in fill of the gravemound.

steder i Jylland, men har i Vendsyssel været anvendt med en ganske særlig for­kærlighed⁷). – Et brunsort hankekar fra grav 3 bør også fremhæves. På fig. 15 ses karret i nærbillede og på fig. 4 liggende i gravens bageste venstre hjørne. Karrets nederste halvdel er ornamenteret med skrånkraving i trekantede felter mellem et fireliniet bånd lige over bunden og et dobbeltliniet bånd udfyldt med pindstik foroven. Dette bånd brydes af et x-formet facetteret øre, på højresiden uden egentlig afslutning, men på den venstre drejer båndet ned langs med øret og ved dets underkant tilbage i en bue som et liggende nital. På begge sider af øret ses en stående bue, den venstre udført med to svagt indridsede linier, den højre kun med en enkelt.

Måske er de to buer kun dekorative detalier, men det er fristende at tolke dem som stiliserede øjne. Fra vendsysselkeramikken kendes flere eksempler på ansigtskar⁸), og som religiøst symbol er øjnene anvendt i det meste af Europa⁹).

Fig. 16 viser et lerkar, hvis form falder uden for gravfundenes almindelige lerkartyper. Det er et lille 65 mm højt kugleformet bæger fundet i grav 36 sammen med 6 madkar. Åbningen for oven er et cirkulært 40 mm stort hul uden egentlig rand, men kun med en let afrunding af kanten. Fra Vendsyssel kendes hened en halv snes kar med en tilsvarende åbning. Formen er meget afvekslende,

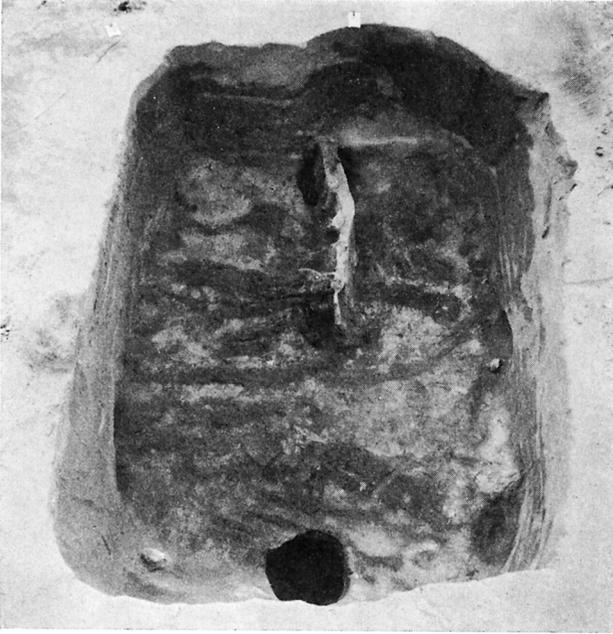

Fig. 10. Grav 18 set fra øst. Gravgaverne er fjernet og bunden skrabet ned til den lyse, urørte undergrund. I midten de nedstyrtede spær, der tegner sig som mørke striber tværs over graven. – I baggrunden ses et enkelt spær, som er knækket på midten, så dets øverste halvdel rejser sig stejlt op mod gravens midte.

Grave 18, viewed from east. The grave-furnishings have been removed and the floor scraped down to the light undisturbed subsoil. In the centre are the collapsed rafters, showing as dark stripes across the grave. – In the background is a single rafter which has broken across, so that its upper half inclines steeply upwards towards the centre of the grave.

Fig. 11. Grav 18 med nærbillede set fra syd af det ved fig. 10 omtalte spær. Dets øverste spids støtter sig til et vandret tværstykke, som er resterne af den ås, som forbinder de lodrette gavlstolper.

Grave 18, showing a close-up from the south of the rafter described in Fig. 10. Its upper point rests against a horizontal crosspiece, which is the remains of the crossbeam which connected the vertical end-posts.

Fig. 12. Gravsæt med lerkar og jernkniv. Fundet i grav 10.
Burial service, consisting of pottery and an iron knife.

men størrelsen er omtrent den samme, og ens for dem alle er en meget grov afglatning af indersiden. Karrene er sikkert lamper i hvilke fåretælle har været brændstof, og et stykke siv eller hyldemarv har fungeret som væge. Som drikkebægre er de ihvertfald helt uanvendelige på grund af deres form. I grav nr. 5 fremkom et helt enestående lerkar (fig. 17). Bugen har form som en omvendt keglestub, og standfladen er markeret med en kraftig skråkant. Sidefladerne er dekoreret med 6 brede vandrette indsnøringer. Øverst har karret en hvælvet overdækning med et 48 mm stort cirkulært hul i midten. Omkring hullet er der på dækslet påsat 4 cylinderformede knopper. Mest af alt ligner karret et moderne fyrfad, og på indersiden af de 4 knopper ses svage slidmærker ved den øverste

Fig. 13. Fodbægre fra forskellige grave.
Pedestal beakers from various graves.

Fig. 14. Lerkar med stempelornamentik fra grav 11 og 26.
Pottery vessels with die ornamentation from Graves 11 and 26.

Fig. 15. Hankekar. På begge sider af hanken er indridset to stående buer. Muligvis et stiliseret ansigt.
Grav 3.

Handles vessel. On both sides of the handle an upright semicircle has been incised. Possibly a stylized face. Grave 3.

Fig. 16. Lampe, grav 36.
Lamp, Grave 36.

Fig. 17. Lampe eller fyrfad, grav 5.
Lamp or brazier, Grave 5.

Fig. 18. Bronzefibula og fire glasperler fundet i grav 27.
Bronze fibula and four glass beads found in Grave 27.

kant, der tyder på, at det har haft fyrfadsfunktion. Om fyrfadet så har været en almindelig brugsting eller har været knyttet til kultiske ceremonier får stå hen i det uvisse.

Hvor meget ved vi nu om jernaldersamfundet fra Gjurup?

Tidsmæssigt viser alle genstandene tilbage til ældre romersk jernalder, og de to dragtnåle (fig. 18 og 19) tyder på slutningen af første halvdel, altså 50 til 100 år efter vor tidsregnings begyndelse¹⁰). Skønner vi, at pladsen har været i brug i ca. 100 år og regner med en gennemsnitslevealder på 30 til 35 år, når vi frem til et jernaldersamfund på omkring 14 medlemmer. Der er ganske vist mange ubekendte faktorer i dette regnestykke, først og fremmest den, at vi ikke kender pladsens afgrænsning mod øst, men selv med en fejlregning på 100 % får vi alligevel en fornemmelse af, at pladsen kun har tilhørt en enkelt slægt.

Langt den største del af de grave, som i tidens løb er blevet undersøgt i Vendsyssel har været stenbyggede, men det er et spørgsmål, om ikke jordgravene i virkeligheden har været betydeligt talrigere, blot ikke er blevet erkendt. I de tilfælde, hvor vi har haft lejlighed til udvidede undersøgelser omkring stengravene har der næsten altid vist sig jordgrave i et betydeligt antal. Tidsmæssigt er der ingen forskel på de to gravtyper, så mon ikke stengravene betegner en højere social position af den gravsatte? Placeringen på bankens top tyder derpå.

Den her beskrevne overdækningsteknik af jordgravene er til nu ikke registreret uden for Vendsyssel. Der er konstateret rester af træoverdækning i flere grave i Syd- og Østjylland, men på disse har overdækningen været anbragt over kammeret som et låg¹¹).

De store stenbyggede grave viser, at Vendsyssel danner et særområde i romersk jernalder og den specielle jordgravskonstruktion bestyrker yderligere denne teori.

Fig. 19. Bronzefibula fra grav 26.
Bronze fibula from Grave 26.

Keramikken peger på en tydelig kulturforbindelse med sydøsttyske egne og i områderne nord for Alperne har vi netop stenbyggede grave i slutningen af keltisk jernalder¹²). Herfra er gravskikken vandret nordover langs floderne og må, da den ikke kendes i det sydlige Jylland være nået til Vendsyssel ad søvejen.

Iron-Age graves at Gjurup with tent-shaped "grave-houses"

To the south of the Løkken road, between Gjurup and Hjørring in Vendsyssel (North Jutland), lies a low hill running WNW-SSE (Fig. 1). The hill is part of Peter Olsen's farm and, in the spring of 1960, after he had twice seen his new-sown corn, together with the fine surface sand of his field, blown over the hedge to his neighbour by the spring storms, he decided to lay the hill down to grass. In doing so he struck stones, and spadework revealed a finely built stone cist. As two similar cists were known to have been found in 1924 close by there was a good chance for further graves, and Peter Olsen gave Hjørring Museum permission to dig at will the following summer in his field.

These months produced a total of 42 Iron-Age graves.

Only the 3 graves already known, which lay on the top of the hill (Fig. 2), were of stone, the remaining 39 being completely without stones. There are signs here and there that the graves lie in rows following the axis of the hill. The eastern limits of the cemetery could not be ascertained, as here a road intervenes.

Concerning the two stone-built graves from 1924 the scanty information available suggests only that both were built up of two courses of stone but that only the westernmost (no. 2) had its roof slabs preserved.

The roof of the grave from 1960 (no. 3) was completely intact (Fig. 3). The chamber, 90×160 cms. in size, was bounded by two courses of large stones, the upper course projecting inwards to reduce the width at the top to about 60 cms.

In this grave sufficient of the skeleton survived for it to be seen that the body lay on its side, in flexed position, along the south side of the grave. The head was in the west, with face

to the north (Fig. 4). In the chamber's west end stood two pottery vessels, and a third stood by the centre of the north wall, together with 9 small stones. Also by the north wall and level with the shoulder of the body lay a one-edged knife of iron and the rib of a deer.

The 39 earth graves were almost uniform, rectangular, often with rounded corners, vertical walls and flat bottom. The size varied considerably, from 100 to 230 cms. in length, from 70 to 200 cms. in width. 6 graves were so small that they cannot be other than those of children.

The bodies lay in every case in the southern half (unlike the burial custom of central Jutland), but in 12 cases with the head to the east and in 18 with the head to the west.

The number of pottery vessels varied from 8 to none. Iron eating knives were found in 27 graves, dress-pins in 2, and beads of amber or glass in 5. Small stones, varying from 4 to 16 in number, were found in 15 graves, either in a little heap on the grave floor or in the bottom of a pot. Their significance is still unknown.

Figs. 5 and 6 show a typical grave (no. 11), with the grave gifts by the north wall, and with a circular posthole, about 30 cms. deep, at each end of the grave.

Such postholes are common in the earth-graves of Vendsyssel, and have long been interpreted as evidence of roofing above the graves. A number of lengthwise and crosswise sections through the Gjurup graves, where the postholes were found in 26 graves and where conditions of preservation were good, enables us now to explain, and illustrate, the greater part of the tent-like roofing of the grave (Figs. 5, 7-8, 10-11).

On the basis of the excavations we may attempt to form a picture of a burial among the Iron-Age people of Gjurup.

The body is placed, together with the gifts that accompany it, in a rectangular excavation about a metre deep. The ceremonies accompanying the burial cannot be reconstructed in detail, but numerous "cooking-pits" around the graves suggest ritual feasts, perhaps "shared" with the dead.

Thereafter the vertical end-posts of unshaped wood are set up in the two postholes; they are 10-12 cms. thick and 75-100 cms. high, or about the same as the depth of the grave. On top of the posts, perhaps in a fork, is placed the horizontal beam, probably also unshaped. Rafters, 6-7 cms. thick, are placed in position, leaning against the beam, at intervals of 10-15 cms. How the space between the rafters has been closed is unknown, but firm turves would be quite capable of spanning this interval. Finally the roofing will be covered with the soil dug up from the excavation, so that the grave is marked by a low mound.

Pottery vessels buried in these mounds show that offerings of food have also been made after the burial (Fig. 8). Probably some 5-10 years would pass before the rotting of the wood and the weight of the earth above would cause the grave-roof to collapse. Evidence of this collapse can be seen in the section through grave 4 shown in Fig. 9.

The grave furnishings of the cemetery tell of a simple, almost poverty-stricken community. 4 small uncoloured glass beads and a bronze fibula form the most distinguished set of ornaments found (Fig. 18).

A total of 153 pottery vessels were discovered, all, with a few exceptions, traditional Roman Iron-Age pottery. There were normally 2-4 vessels to a grave, but Fig. 12 shows one of the more numerous sets, from Grave 10. Pedestal beakers were found in 9 graves, and 4 of these are shown in Fig. 13, the biconical form, sometimes with pierced foot, being a special Vendsyssel type⁶). Ornamentation with die-stamps, known from discoveries in various places in Jutland but particularly popular in Vendsyssel⁷), can be seen on the little beaker in the foreground, and on this and another vessel in Fig. 14. The vessel shown in Fig. 15 (and in situ in Fig. 4) bears, among other incised decoration, two crescents which may be purely decorative but which it is tempting to interpret as stylized eyes. Several examples of face-urns are known from Vendsyssel⁸), while representations of eyes as a religious symbol are known over the greater part of Europe⁹).

Fig. 16 shows an unusual type of vessel, found in Grave 36 with 6 food vessels. It is spherical, 65 mms. high and with a 40 mm. wide opening. About ten vessels with such an opening are known from Vendsyssel, of varying shapes but of much the same size and with the interior only roughly smoothed. They are undoubtedly lamps, using tallow for fuel and elder-pith as a wick.

A vessel from Grave 5 (Fig. 17) is completely unique, resembling most closely a modern

brazier. Slight marks of wear on the inner sides of the four knobs at the top suggest that it may have had that function.

How much, then, do we know of the Iron-Age community at Gjurup?

All the objects found belong to the Early Roman Iron Age, and the two fibulae (Figs. 18 and 19) suggest the end of the first half of that period, about 50–100 A. D.¹⁰). Assuming that the cemetery was in use for 100 years, with an average age at death of 30–35 years, we reach a community of about 14 persons, and while there are many unknown factors in this calculation the community can hardly have been larger than a single family unit.

The greater number of graves excavated in Vendsyssel have been stone-built, but there is a strong possibility that earth graves are in fact much more numerous. On the occasions when it has been possible to broaden the area of investigation around stone graves earth graves have almost always turned up in considerable numbers. Chronologically there is no difference between the two types, so that the stone graves probably imply a higher social position, a theory supported by the position of the Gjurup stone graves on the top of the hill.

The method of roofing the earth graves here described has not yet been registered outside Vendsyssel. The wooden roofing distinguished in several graves in South and East Jutland was rather a lid above the burial chamber¹¹). The large stone-built graves show that Vendsyssel formed a separate culture-area in the Roman Iron Age, and the special construction of the earth graves adds weight to this view.

The pottery indicates a cultural connection with Southeast Germany, where, in the region north of the Alps, we find stone-built graves occurring at the end of the Celtic Iron Age¹²). The burial tradition must have reached Vendsyssel by sea, as it is unknown in South Jutland.

Palle Friis,
Vendsyssels historiske Museum,
Hjørring.

NOTER

1) Familien Olsen bringes hermed en hjertelig tak for den store velvilje og interesse, vi mødte under udgravningen. 2) De to grave fra 1924 kunne placeres nøjagtigt, takket være tydelige fyløskifter i den urørte undergrund. 3) J. Brøndsted, Danmarks Oldtid III, 1960, p. 185. 4) J. Brøndsted, a. a., p. 142. 5) Et hold elever fra Hjørring Seminarium har udført en model af overdækningen, som viste sig at være yderst solid. 6) P. V. Glob, Acta Arch. 1937, p. 186. 7) J. Brøndsted, a. a., p. 165. 8) P. V. Glob, Acta Arch. 1937, p. 186. 9) O. G. S. Crawford, The Eye Goddess, 1957. 10) O. Almgren, Studien über nord-europäische Fibelformen, 1923. 11) G. Hatt, Nørre Fjand, 1957 og H. Neumann, KUML 1953. 12) O. Klindt-Jensen, Foreign Influences in Denmark's Early Iron Age, 1950, p. 53.